

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 337 ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Εἰς τὸν 83^{ον} τόμον τοῦ BCH 1964, σ. 433-441, ὁ συνάδελφος κ. GEORGES DAUX ἀναδημοσιεύει τὸ ὑπ' ἀριθ. 337 ἀνάγλυφον τοῦ Μουσείου Χαλκίδος ὡς συμπλήρωμα τῆς μελέτης μου περὶ Ἐλευσίνος καὶ Διονύσου, τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὴν ΑΕ 1960, σ. 68 - 118. Τὸ ἀνάγλυφον (εἰκ. 1) ¹, ὡς καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὸ δημοσιεύματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει, μοὶ ἦσαν πρὸ πολλοῦ γνωστά, δὲν τὸ περιέλαβα ὁμως εἰς τὴν μελέτην μου, διότι δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσίνος καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἀκολούθους λόγους:

1) Πιστεύω ὅτι προτοῦ σχετίσωμεν ἓν ἔργον τέχνης μὲ τὴν μυστηριακὴν Ἐλευσινιακὴν λατρείαν, πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι τοῦτο εἶχε σχέσιν μὲ τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ὅτι ἦτο ἀφιέρωμα γενόμενον εἰδικῶς διὰ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο. Διότι ἡ λατρεία τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, ὡς καὶ ἡ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν, ἦτο πάνδημος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν περιοχὴν καὶ ναοὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὰς δύο θεάς, ἄσχετοι πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσίνος, ὑπῆρχον παντοῦ. Βεβαίως οἱ ναοὶ ἐκεῖνοι εἶχον ἱερείας καὶ ἀφιερῶματα. Ἡ μυστικὴ λατρεία τῆς Ἐλευσίνος ἦτο διάφορος τῆς πανδήμου, διότι ἄλλως δὲν θὰ εἶχε τὴν σπουδαιότητα, ἡ ὁποία τῆς ἀπεδίετο. Πρὸς τοῦτοις ἐπιχωριάζοντα στοιχεῖα λατρείας, βασιζόμενα εἰς τὴν παράδοσιν μιᾶς περιοχῆς καὶ ἐν χρήσει εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην, ἦσαν ἄγνωστα εἰς ἄλλην, ὑπῆρχον δὲ ἀφιερῶματα, εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποθέσῃ τις, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὰ ἐπιχωριάζοντα αὐτὰ στοιχεῖα.

Τοπικὰ στοιχεῖα εὐρίσκομεν ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τὴν τελουμένην πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης πέραν τῆς Ἐλευσίνος. Τρανὸν παράδειγμα καινοτομιῶν τοπικοῦ χαρακτῆρος ἀναφέρει ὁ Πausanias εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ τῶν μυστηρίων, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς Φενεᾶς τῆς Ἀρκαδίας: *Φενεάταις δέ, ἀναφέρει ὁ περιηγητής, καὶ Δήμητρος ἐστὶν ἱερὸν ἐπίκλησιν Ἐλευσινίας, καὶ ἄγουσι τῇ θεῷ τελετὴν, τὰ Ἐλευσῖνι δρώμενα καὶ παρὰ σφίσι τὰ αὐτὰ φάσκοντες καθεστηκέναι. Καὶ ὁμως οἱ Φενεᾶται εἶχον «Πέτρωμα» ἄγνωστον εἰς Ἐλευσίνα: Παρὰ δὲ τῆς Ἐλευσινίας τὸ ἱερὸν πεποιήται Πέτρωμα καλούμενον, λίθοι δύο ἡρμοσμένοι πρὸς ἀλλήλους μεγάλαι. Ἄγοντες δὲ παρὰ ἔτος ἦντινα τελετὴν μείζονα ὀνομάζουσι, τοὺς λίθους τούτους τηρικαῦτα ἀνοίγουσι· λαβόντες <δὲ> γράμματα ἐξ αὐτῶν ἔχοντα ἐς τὴν τελετὴν καὶ ἀναγνόντες <ἐς> ἐπήκοον τῶν μυστῶν, κατέθεντο ἐν νυκτί... Καὶ ἐπίδημα ἐπ' αὐτῷ (δηλ. τῷ Πετρώματι)*

¹ Εἰς τὴν εὐγενῆ καλωσύνην τοῦ συναδέλφου κ. GEORGES DAUX ὀφείλω τὴν φωτογραφίαν τῆς εἰκό- νος 1, διὰ τὴν ὁποῖαν καὶ ἐντεῦθεν τῷ ἐκφράζω θερμᾶς εὐχαριστίας.



Εικ. 1. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 337 ἀνάγλυφον τοῦ Μουσείου τῆς Χαλκίδος.

περιφερές ἐστιν, ἔχον ἐντὸς Δήμητρος πρόσωπον Κιδαρίας· τοῦτο ὁ ἱερεὺς περιθήμενος τὸ πρόσωπον ἐν τῇ μείζονι καλουμένῃ τελετῇ ῥάβδους κατὰ λόγον δὴ τινα τοὺς ὑποχθονίους παίει¹. Βεβαίως τὸ πέτρωμα, τὰ γράμματα, τὸ πρόσωπον, τὸ κτύπημα τῆς γῆς, ἦσαν στοιχεῖα ξένα πρὸς τὴν Ἐλευσίνα, ἀλλ' ἦσαν στοιχεῖα ἐπιχωριάζοντα, στηριζόμενα εἰς τὴν τοπικὴν τῶν Φεναετῶν σεβαστὴν παράδοσιν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τὴν μυστικὴν λατρείαν τὴν τελουμένην ἐν Ἄνδανίᾳ τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἄλλοι θεοὶ προσετέθησαν εἰς τὰς «Μεγάλας Θεάς»².

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι παράστασις ἐπὶ ἑνὸς ἀφιερώματος ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσίνας καὶ δὲν εἶναι σχετικὴ πρὸς τὴν κοινὴν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας λατρείαν ἢ πρὸς τὴν τοπικὴν παράδοσιν μιᾶς περιοχῆς, ἐὰν τὸ ἀφιέρωμα αὐτὸ δὲν εὐρέθῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα; Μοὶ φαίνεται ὅτι ἡ τοιαύτη βεβαίωσις εἶναι ἀδύνατος.

Τὸ ἀνάγλυφον δὲν εὐρέθῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Κατ' ἄλλους μὲν εὐρέθῃ εἰς τὴν Κάρυστον κατ' ἄλλους δὲ εἰς τοὺς Ὠρεοὺς³. Δὲν ἦτο λοιπὸν ἀφιέρωμα εἰς τὸ Ἐλευσίνιον ἱερὸν ἀλλ' εἰς ναὸν ἄλλον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο. Καὶ ἡ παράστασις, τὴν ὁποίαν φέρει, θὰ ἐσχετίζετο μὲ τὴν λατρείαν, τὴν τελουμένην εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον καὶ οὐχὶ μὲ τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσίνας. Συνήθως καταφεύγομεν εἰς τὴν παράστασιν διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν σχέσιν τοῦ ἀφιερώματος πρὸς τὰς θεότητας, τὰς ὁποίας ἀπεικονίζει, ὅταν δὲν γνωρίζωμεν ποῦ ἀφιερώθη ἢ ποῦ εὐρέθῃ τὸ ἔργον τέχνης. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἂν καὶ ὁ ἀκριβὴς χώρος τῆς εὐρέσεως δὲν εἶναι γνωστός, εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ἀνάγλυφον δὲν εὐρέθῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα ἀλλὰ εἰς τὴν Εὐβοίαν. Πιστεύω ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ σχετίσωμεν μὲ τὴν Ἐλευσίνα διὰ τὸν λόγον αὐτόν.

2) Ἄλλὰ τὸ ἀνάγλυφον φέρει ἐπιγραφὴν, ἡ ὁποία συνεπληρώθη ὡς «*ἱερατεύσασα τοῖν θεοῖν*». Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἦτο ἀφιέρωμα ἱερείας, ἡ ὁποία εἶχεν ὑψηρετήσῃ «*τοῖν θεοῖν*». Ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς ὁρμώμενος πρῶτος ὁ ΟΤΤΟ WALTER⁴ καὶ τώρα ὁ GEORGES DAUX συμπεραίνουν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τῆς Χαλκίδος σχετίζεται μὲ τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσίνας, διότι τὸ «*τοῖν θεοῖν*» ἀπαντᾶται εἰς Ἐλευσινιακὰς ἐπιγραφὰς καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην. Προτοῦ δεχθῶμεν τὸ συμπέρασμα αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ τύπος «*τοῖν θεοῖν*» ἐδίδετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην τῆς μυστηριακῆς λατρείας τῆς Ἐλευσίνας, ὅτι ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἰδιαίτερος τίτλος, ὁ ὁποῖος ἐπεφυλάσσετο μόνον δι' αὐτάς. Τοῦτο πιστεύω ὅτι εἶναι ἀδύνατον, εἶναι δὲ μᾶλλον πιθανὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐδίδετο εἰς οἰανδήποτε δυάδα θεῶν, ἢ λατρεία τῶν ὁποίων, ἢ πάνδημος λατρεία, ἦτο κοινὴ καὶ τῶν ὁποίων τὰ λατρευτικὰ ἀγάλματα ἴσταντο πλησίον ἀλλήλων εἰς τὸν ναόν.

Εἰς τοὺς ναοὺς τοὺς ἀφιερωμένους εἰς τὴν πάνδημον καὶ ἀνοικτὴν λατρείαν τῆς

1 ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ VIII 15. 1-3. Ὅρα καὶ τὰ σχετικὰ διὰ τὰ εἰς Κελεὰς τελούμενα μυστήρια, II 14. 1.

2 ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ IV 33. 4.5.7.

3 CH. PICARD, RA 1961, II, σ. 169 καὶ Manuel

d'archéologie grecque. La sculpture IV (2 partie 1963), σ. 1235, ὑποσ. 4. E. ZIEBARTH, SEG III, 1929, σ. 138 N° 759.

4 OeJh 31, 1939, σ. 61, ὑποσ. 42.

Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα θὰ ὑπῆρχον ἀσφαλῶς καὶ λατρευτικά των ἀγάλματα καὶ ἱέρειαι, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ λέγουν ὅτι ἱερατεύουν «*τοῖν θεοῖν*». Ἄλλ' ἢ πάνδημος λατρεία τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης, τὴν ὁποῖαν ἐξυπηρέτουν αἱ ἱέρειαι αὐταί, δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐλευσίνας καὶ αἱ ἱέρειαι τῶν κοινῶν ἐκείνων ναῶν πρὸς τὴν ἱέρειαν τῆς Δήμητρος τοῦ μυστικοῦ σηκοῦ. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν δύο τούτων θεαινῶν ἔχομεν καὶ ἄλλας δυάδας Ὀλυμπίων, οἱ ὁποῖοι ἐλατρεύοντο ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν αὐτὸν ναόν. Εἶναι ἀρκετὸν νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι εἰς τὸ Ἡφαιστεῖον ἦσαν ἰδρυμένα τὰ λατρευτικά ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡφαίστου καὶ ὅτι εἰς τὸ Ἡραῖον τῆς Ὀλυμπίας ἦσαν τὰ ἀγάλματα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Τὰ ἱερά αὐτὰ εἶχον ἱερείας καὶ αὐταὶ βεβαίως θὰ ἱεράτευον «*τοῖν θεοῖν*» καὶ θὰ ἐχρησιμοποιοῦν τὸν τύπον, ὅσάκις ἐχρειάζετο νὰ ἐξοικονομηθῇ χώρος εἰς ἐπιγραφὴν τινα καὶ ἦτο προφανὲς περὶ ποίων θεῶν ἦτο ὁ λόγος. Ὅταν π.χ. εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐλέγετο ὅτι ἱεράτευον «*τοῖν θεοῖν*» οὐδεὶς συνεπέβαινε ὅτι ἦσαν ἱέρειαι τῆς μυστηριακῆς λατρείας τῆς Ἐλευσίνας.

Τὸ συμπέρασμα τοῦ συναδέλφου ὅτι «*La dedicante a peut-être été prêtresse des déesses éleusiniennes et, au terme de son sacerdoce, elle leur a consacré un ex-voto*»¹, δὲν στηρίζεται εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ εἶναι ἀπλῆ ἀναπόδεικτος ὑπόθεσις. Διότι πρέπει νὰ τονισθῇ ἰδιαίτερος ὅτι εἰς τὰς Ἐλευσινιακὰς ἐπιγραφὰς τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς δὲν ἔχομεν ἱερείας «*τοῖν θεοῖν*», ἀλλὰ ἱέρειαν τῆς Δήμητρος μόνον καὶ ἱέρειαν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν². Ἀκόμη καὶ ἡ ἱέρεια τοῦ ἐν Ἄνδανίᾳ τῆς Ἀρκαδίας ἱεροῦ φέρεται εἰς τὴν μεγάλην «*περὶ ἱερῶν καὶ ἱερῶν*» ἐπιγραφὴν ὡς «*ἡ ἱέρεια τῆς Δάματρος*»³ καὶ οὐχὶ ὡς ἱέρεια «*τοῖν θεοῖν*». Ὡστε ἐὰν ἡ ἀναθέσασα εἶχεν ὑπηρετήσῃ τὰς Ἐλευσινιακὰς θεότητας θὰ ἀνέφερον ὅτι ἱεράτευσε τῇ Δήμητρι. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω πιστεύω ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἀναγλύφου, τοῦ εὐρεθέντος μακρὰν τῆς Ἐλευσίνας, δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τοῦτο σχετίζεται μὲ τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος, ὅτι εἶναι «*ἐλευσινιακὸν*» ἀνάγλυφον.

3) Τὸ ἀνάγλυφον δὲν διεσώθη πλήρως· τὸ ἀριστερὸν τμήμα του ἀποκρουσθὲν ἠφανίσθη πιθανῶς ἢ δὲν εὐρέθη ἀκόμη. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὸ διασωθέν του τμήμα ἔχομεν παράστασιν Πλούτωνος καὶ Διονύσου (εἰκ. 1). Εἰς τὸ τμήμα, τὸ ὁποῖον δὲν εὐρέθη ἀκόμη, ἴσως νὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι μορφαί, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μῆκος τοῦ ἀπολεσθέντος τεμαχίου. Συμπεραίνεται ὅτι τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα εἶχε μῆκος 0.45 μ. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο στηρίζεται εἰς ὑποθετικὸς λόγους. Τὸ ὅτι τὸ ἀνάγλυφον δὲν διεσώθη εἰς τὸ ἀρχικόν του μῆκος ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἴχνη τὸρμου, τὰ ὁποῖα σώζονται εἰς τὴν κάτω ὄψιν τοῦ μαρμάρου. Τὰ ἴχνη αὐτὰ δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἀποδείξουν τὸ ἀρχικόν μῆκος τοῦ τὸρμου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ καὶ τὸ ὅλον μῆκος τοῦ ἀναγλύφου. Τὸ ὅλον αὐτὸ μῆκος θὰ ποικίλῃ ἀναλόγως τῶν διαστάσεων, τὰς ὁποίας θὰ δώσωμεν εἰς τὸν τὸρμον καὶ αὐταὶ θὰ ποικίλλουν ἀναλόγως τῶν ἀπόψεών μας. Πάντως θὰ ὑπῆρχε περισσότερον ἔδαφος πρὸς διακόσμησιν καὶ εἰς τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα ἴσως ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι

¹ G. DAUX, ἔ.ἀ. σ. 441.

χρονολογουμένην περὶ τὸ 352/1 π.Χ.

² Ὅρα π.χ. Syll.³ ἀρ. 204, στ. 59 εἰς ἐπιγραφὴν

³ Syll.³ ἀρ. 736, στ. 32. Πρβλ. καὶ ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ VI 20.9.

μορφαί. Ὁ συνάδελφος κ. DAUX, βασιζόμενος εἰς τὸ ὑποθετικὸν μῆκος τὸ ὁποῖον ἀπεδέχθη, ὑποθέτει ὅτι εἰς τὸ τμήμα ἐκεῖνο ἀπεικονίζετο ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Περσεφόνη καὶ ὅτι εἰς αὐτὰς ἀνεφέρετο τὸ «*τοῖν θεοῖν*».

Ἐὰν ἔτι δεχθῶμεν ὅλας τὰς προτεινομένας ὑποθέσεις, ἀκόμη καὶ τότε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προτείνωμεν ἐξήγησιν τῆς παραστάσεως διάφορον ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζει ὁ κύριος συνάδελφος. Τὸ ἀνάγλυφον δὲν εὑρέθη εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ἀλλ' εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ προφανῶς προέρχεται ἀπὸ ναὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν Δήμητρα καὶ Περσεφόνην. Ἡ ἀνοικτὴ λατρεία, ἡ συνήθης εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον, δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσίνος καὶ τὰ ἀναθήματα τὰ ἀφιερούμενα εἰς αὐ-



Εἰκ. 2. Τὸ ἀνάγλυφον Mondragone τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως.

τὸν δὲν θὰ εἶχον σχέσιν πρὸς τὰ τῆς Ἐλευσίνος. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ παράστασις τοῦ ἀναγλύφου, ἐνὸς ἀναθήματος ἀφιερωμένου εἰς ναὸν τῆς Εὐβοίας, δὲν δύναται νὰ μᾶς παράσχη πληροφορίαν διὰ τὴν Ἐλευσινιακὴν λατρείαν, ἔστω καὶ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι εἰς αὐτὴν περιλαμβάνοντο ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Περσεφόνη.

Ἄλλὰ πλὴν τῆς προτεινομένης συμπληρώσεως τῆς παραστάσεως εἶναι δυνατὸν νὰ προταθοῦν καὶ ἄλλαι προσφύστεραι συμπληρώσεις. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἰς τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα τοῦ ἀναγλύφου παριστάνοντο μέλη τῆς οἰκογενείας τῆς ἱερείας καὶ αὐτὴ ἡ ἱερεία, ἐὰν ἡ παιδίσκη τοῦ δεξιῦ ἄκρου τῆς παραστάσεως εἶναι θυγάτηρ τῆς. Ἡ παράστασις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀναθέτου εἰς ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, ὡς γνωστὸν, ἦτο συνήθης εἰς τὸν 4^{ον} π.Χ. αἰῶνα, εἰς τοὺς χρόνους δηλαδὴ εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ τὸ ἀνάγλυφον τῆς Χαλκίδος. Διαίρεσιν τῶν μελῶν τῆς ἀναθετούσης οἰκογενείας καὶ τοποθέτησιν των εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς παραστάσεως ἔχομεν ἀκόμη καὶ εἰς τὸ περίφημον ἀνάγλυφον τοῦ Λακρατείδου.

Δυνάμεθα επίσης να υποθέσωμεν ότι μία μόνον θεία μορφή παριστάνετο εις τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα καὶ ὅτι παρ' αὐτήν, ἐὰν ὑπῆρχε χῶρος, ἴσταντο μέλη τῆς οἰκογενείας τῆς ἱερείας. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον Mondragone τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως εὐρίσκομεν τὰς τρεῖς θείας μορφὰς τοῦ ἀναγλύφου τῆς Χαλκίδος¹. Ὡς γνωστόν, εἰς τὸ ἀνάγλυφον Mondragone ἔχομεν δύο, πιστεύω, διαφόρους παραστάσεις (εἰκ. 2)². Εἰς τὸ δεξιόν του ἡμισυ ἔχομεν τρεῖς ἀνδρικός μορφάς. Θεὸς κάθηται εἰς θρόνον μεταξὺ δύο ἴσαμένων νεανικῶν μορφῶν. Ἡ ταυτότης τοῦ πρὸ τοῦ καθημένου θεοῦ νέου παραμένει ἀμφισβητήσιμος· κατὰ τὸν PICARD εἶναι ὁ Ἑρμῆς. Ὅπισθεν τοῦ θρόνου ἴσταται νέος φέρον ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ νεβρίδα. Τοῦτον ἀναγνωρίζουν ὡς τὸν Διόνυσον. Ὁ καθημένος θεὸς φαίνεται ὅτι ἐκράτει σύμβολόν τι, σκῆπτρον ἢ κέρας Ἀμαλθείας. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι εἶναι ὁ Πλούτων, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε μὲν κρατεῖ σκῆπτρον, ὡς εἰς τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Λακρατείδου, ἄλλοτε δὲ κέρας, ὡς εἰς τὸ τῆς Χαλκίδος καὶ τοῦ Λυσιμαχίδου. Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἀνάγλυφον Mondragone δύναται νὰ ὑποτεθῆ ὅτι εἰς τὸ τῆς Χαλκίδος ἔχομεν παράστασιν τῶν τριῶν τούτων θεῶν, τοῦ Διονύσου, τοῦ Πλούτωνος καὶ τοῦ Ἑρμοῦ. Ἀπὸ προαίμου ἐποχῆς ὁ Διόνυσος εἰς τὰ Ὀρφικά καὶ εἰς πολλὰς ἐπιχωρίους παραδόσεις ἐσχετίσθη μὲ τὸν Ἄδην καὶ εἰς τὴν πάνδημον λατρείαν μὲ τοὺς θεοὺς τοῦ Ἄδου, Περσεφόνην καὶ Πλούτωνα, ὥστε ἡ παράστασις του μὲ τὸν Πλούτωνα εἶναι νοητή. Ὁ Ἑρμῆς, ὡς ψυχοπομπός, εἶχε θέσιν πλησίον τῶν δύο θεῶν τοῦ Ἄδου, θέσιν βοηθητικὴν, θὰ ἔλεγε κανεὶς. Αὐτοὺς τοὺς τρεῖς θεοὺς ἔχομεν εἰς τὸ ἀνάγλυφον. Ἐὰν ἡ προτεινομένη ὑπόθεσις εὐστοχῆ — καὶ πιστεύω ὅτι εὐστοχεῖ — τότε ἡ ἐπιγραφὴ σημαίνει ὅτι ἡ ἀναθέσασα ἦτο ἱερεία τοῦ Πλούτωνος καὶ τοῦ Διονύσου.

Ὅποιαδήποτε ὑπόθεσιν υἱοθετήσωμεν θὰ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ παράστασις τοῦ ἀναγλύφου τῆς Χαλκίδος δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσίνας καὶ ὅτι δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ ὀνομάσωμεν Ἐλευσινιακόν.

Διὰ τοὺς τρεῖς ὡς ἄνω λόγους πιστεύω ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τῆς Χαλκίδος δὲν πρέπει νὰ περιληφθῆ εἰς μελέτην σχετικὴν μὲ τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευσίνας καὶ τὰς μυστηριακὰς του θεότητας καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἔλευσινιακόν. Διὰ τοῦτο δὲν τὸ περιέλαβα εἰς τὴν μελέτην μου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ

¹ Ὅρα καὶ P. BERNARD καὶ FR. SALVIAT, BCH 83, 1959, σ. 323, ὑποσ. 1.

² PICARD, BCH 55, 1931, σ. 35 ἑξ. καὶ ΜΥΛΩΝΑΣ, ΑΕ 1960, σ. 106 εἰκ. 15.